

AMMATILLISEN KOULUTUKSEN JA TYÖELÄMÄN TUNTEMUS

Opinto-ohjauksen opintojakso valmentavaan koulutukseen

Jouni Smolander

**Kehittämishankeraportti
Maaliskuu 2010**

Tekijä(t) SMOLANDER, Jouni	Julkaisun laji Kehittämishankeraportti	Päivämäärä 05.02.2010
	Sivumäärä 27	Julkaisun kieli
	Luottamuksellisuus () saakka	Verkkojulkaisulupa myönnetty (X)
Työn nimi AMMATILLISEN KOULUTUKSEN JA TYÖELÄMÄN TUNTEMUS		
Koulutusohjelma Ammatillinen opettajakorkeakoulu, opinto-ohjaaja koulutus		
Työn ohjaaja(t) PEKKARINEN, Virva-Liisa		
Toimeksiantaja(t)		
<p>Tiivistelmä</p> <p>Työn tavoitteena oli luoda ammatillisiin perusopintoihin valmentavan ja kuntouttavan opetuksen ja ohjauksen käyttöön opinto-ohjauksen kurssi. Tällöin kaikki valmentavan koulutuksen opiskelijat Savon ammatti- ja aikuisopistossa saavat saman sisältöisen koulutuspaketin riippumatta opettajasta ja hänen koulutustaustastaan. Kurssin sisällön tavoitteena oli löytää erityisopiskelijalle realistinen jatkopolku ammatillisissa opinnoissa sekä lisätä hänen valmiuksiaan oman arjen hallinnassa.</p> <p>Työn taustalla oli teoria kokemukseräisestä oppimisesta. Jokaisella oppijalla on henkilökohtaiset kokemuksensa, joita voidaan hyödyntää sekä yhteistoiminnallisesti, että yksilöllisesti ohjaustilanteessa. Kokemus on lähtökohta, mutta se ei takaa oppimista. Lisäksi tarvitaan ilmiön havainnointi ja tietoinen pohtiminen. Tällöin opettajan rooli korostuu oppisen ohjaajana ja voimavarana, joka ohjaa opiskelijaa kohti oikeaa suuntaa.</p> <p>Teoriataustan avulla kehitettiin mallit oppitunneille. Määrällisesti ne vastaavat noin yhtä opintoviikkoa, mutta tarkkoja tuntimääriä ei ole kirjattu mihinkään. Opettaja päättää ja arvioi itse ryhmän tarvitsemat oppitunnit.</p> <p>Työ osoitti, että opinto-ohjaus on olennaisessa osassa erityisopiskelijan tehdessä päätöksiä tulevaisuutensa suhteen. Ohjaajan rooli on tärkeä, jotta opiskelija pystyy käsittelemään saamaansa tietoa rakentavasti. Ohjaajan avulla opiskelija pystyy kehittämään ajatteluaan ja yhdistämään kokemukseräiset tietonsa uusiin rakenteisiin.</p>		
Avainsanat (asiasanat) kokemuksellinen oppiminen, opinto-ohjaus, valmentava koulutus, yksilöohjaus		
Muut tiedot		

Author(s) SMOLANDER, Jouni	Type of publication Development project report	Date 05.02.2010
	Pages 27	Language Finnish
	Confidential () Until	Permission for web publication (X)
Title Knowledge of vocational education and working life		
Degree Programme Jyväskylä University of Applied Sciences, Teacher Education College, Education in Guidance		
Tutor(s) PEKKARINEN, Virva-Liisa		
Assigned by		
<p>Abstract</p> <p>The target of the project was to provide a counselling course for rehabilitative education in Savo vocational college. So all the students will get equal guidance, regardless the teacher and his/her educational background. The course content was to find each student a realistic path for further studies and increase his ability to survive in every day life.</p> <p>As background there was a theory of experiential learning. Each learner has personal experiences which can be utilized both in groupsituation and individual counseling. Experience is the starting point but it does not guarantee learning. Teacher's role is important as a guide and resource who leads the student to right direction.</p> <p>The lessons were developed from the theory of experimental learning. Quantitatively studies correspond one credit but precise number of hours are not recorded. The teacher decides how many hours each group needs.</p> <p>The project showed that student counselling is an essential part while guiding a special student making decisions on his future. Teacher's role is important so that the student is able to develop his thinking and link his experieces to new information.</p>		
Keywords experiential learning, guidance, counselling, rehabilitative learning,		
Miscellaneous		

SISÄLTÖ

1 JOHDANTO	5
2 YLEISTÄ	6
2.1 Valmentava koulutus	6
2.2 Valmentavan koulutuksen tavoitteet ja sisällöt	7
2.3 Ohjaus erityisopetuksessa	8
3 KOKEMUKSELLINEN OPPIMINEN	10
3.1 Kokemukset oppimisen resurssina	10
3.2 Kokemusperäisen oppimisen malli	11
3.3 Kokemusperäinen oppiminen käytännössä	12
4 YKSILÖOHJAUKSEN VAIHEET VALMENTAVASSA KOULUTUKSESSA	14
4.1 Avausvaihe	14
4.2 Selvitysvaihe	15
4.3 Jäsentämisen vaihe	16
4.4 Tavoitteiden muotoileminen	16
4.5 Päätösvaihe	18
4.6 Työelämään tutustumisjaksot	18
5 POHDINTA	19
LIITTEET	22
LÄHTEET	26

1. JOHDANTO

Kehittämishanke tarkastelee ammatillisiin perusopintoihin valmentavassa ja kuntouttavassa koulutuksessa opiskelevien ammatinvalinnan ohjausta. Toimin itse ko. koulutuksessa erityisopettajana. Keskeinen tavoite valmentavan opinnoille on jatkopolun löytyminen opiskelijan kannalta realistiselle koulutuslalle. Opinto-ohjauksen kurssi sisältyy ammatillisen koulutuksen ja työelämän tuntemuksen kokonaisuuteen.

Kehityshankkeen tavoitteena on luoda selkeä opinto-ohjauksen- kurssi koko valmentavan koulutuksen käyttöön. Pyrin siis luomaan ”koulutuspaketin”, jonka avulla valmentavan koulutuksen opettajat pitävät saman sisältöisen opintoviikon kaikille opiskelijoille.

Tekoprosessi ajoittui usealle vuodelle, koska olin pohtinut samaa aihetta jo ennen opo-opintojani. Opintojen aikana aihe selkeni mutta tästä huolimatta testasin ajatuksiani parillekin ryhmälle. Olen työstänyt ja kirjoittanut hanketta yksin. Välillä se on ollut jäissä pitkiäkin aikoja ja kirjoittaminen on jatkunut käytännön oppituntien jälkeen. Olen pyrkinyt huomioimaan myös kollegoiltani saamaa palautetta.

Opinto-ohjauksen tavoitteena ammatillisessa koulutuksessa on ohjata opiskelijaa opiskelussa, ammatillisessa suuntautumisessa ja oman elämän hallinnassa. Samat tavoitteet koskevat myös erityisopiskelijaa. (Honkanen 2007,106) Valmentavalla koulutuksella on oma, Opetushallituksen vahvistama opetussuunnitelmansa, jossa vahvistetaan opetuksen perusteet ja laajuus. (L N:o 630/1998) Lisäksi on käytössä Savon koulutuskuntayhtymän oppilaitoskohtainen opetussuunnitelma. Näissä kummassakaan ei kuitenkaan puututa opinto-ohjauksen sisältöihin, eikä etenkään yksittäisiin oppitunteihin.

Erityistä tukea tarvitsevien opiskelijoiden koulutusuran valintaprosessi on hyvin monimutkainen ja vaativa tapahtuma. Siinä onnistuminen tuo tuloksia monella

eri tasolla sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta. Tavoitteena on, että opiskelija tutustuu erilaisten ammattialojen koulutuksiin ja pystyy selkiyttämään omat tavoitteensa ja kykynsä suhteessa niiden vaatimuksiin. Opiskelijalle luodaan mahdollisuus tutustua käytännössä useamman alan ammatilliseen koulutukseen ja ammattiaineiden sisältöihin ja vaatimuksiin. Käytännön jaksoilla hän saa kokemusta alan ammatillisesta osaamisesta sekä työelämän keskeisistä säännöistä. Harjoittelun kautta opiskelija luo käsitystä itsestään työntekijänä ja saa valmiuksia tuleviin ammatillisen peruskoulutuksen työssäoppimisjaksoihin.

2. YLEISTÄ

2.1 Valmentava koulutus

Savon ammatti- ja aikuisopisto järjestää ammatillisiin opintoihin valmentavaa ja kuntouttavaa opetusta ja ohjausta peruskoulun päättäneille nuorille ja nuorille aikuisille, joilla on oppimisvaikeuksien ja sosiaalisten tai terveydellisten syiden vuoksi epävarmuutta uranvalinnassa. Vaikeammin vammaisille voidaan järjestää työhön ja itsenäiseen elämään valmentavaa koulutusta. (L N:o 630/1998)

Koulutusaika ammatillisiin opintoihin valmentavassa koulutuksessa on pääsääntöisesti 20 – 40 opintoviikkoa, työhön ja itsenäiseen elämään valmentavassa koulutuksessa 80 -120 opintoviikkoa.

Valmentavassa koulutuksessa noudatetaan Opetushallituksen antamia opetussuunnitelman perusteita ja oppilaitoskohtaista valmentavan koulutuksen opetussuunnitelmaa ja soveltuvin osin erityisopetuksen järjestämistä koskevaa suunnitelmaa. Koulutus toteutetaan tiiviissä yhteistyössä ammatillisen perusopetuksen kanssa. Koulutuspaikkakunnat määritellään vuosittain.

Valmentava ja kuntouttava opetus ja ohjaus eivät kuulu yhteishaun piiriin. Koulutukseen haetaan hakulomakkeella, jota saa Savon ammatti- ja

aikuisopiston toimintayksiköistä tai kotisivuilta. (Erityisopetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma 2007, 23) Kaikki koulutukseen hakeneet kutsutaan valintakeskusteluun, jonka pohjalta lopulliset valinnat tehdään. Valintakriteereinä on tarve erityisopetukseen. Kaikilla opiskelijoilla tulee olla erityisopiskelijan status.

2.2 Valmentavan koulutuksen tavoitteet ja sisällöt

Valmentavan ja kuntouttavan opetuksen tavoitteena on antaa mahdollisimman todenmukainen kuva koulutusvaihtoehdoista, erilaisista ammateista ja työelämästä. Saatu tieto ja kokemus auttavat omien mahdollisuuksien ja tavoitteiden selkiyttämässä hakeuduttaessa ammatilliseen koulutukseen tai työelämään.

Opetuksen ja ohjauksen tavoitteena on myös kehittää päivittäisessä elämässä tarvittavia taitoja ja opiskeluvälineitä. Työtaitoja ja teoreettisia asioita opiskellaan lähiopetuksena koulussa. Lisäksi järjestetään tutustumiskäyntejä ja leirejä, joilla opitaan mm. vuorovaikutus- ja vapaa-ajantaitoja. Oma koulutusuraa voi selkeyttää osallistumalla joko työkokeiluihin työpaikoilla ja/tai koulutuskokeilujaksoilla oppilaitoksissa.

Koulutuksen perustana on henkilökohtainen opetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma (HOJKS), joka laaditaan opintojen alkuvaiheessa yhdessä opettajan/ohjaajan ja lähiverkoston kanssa. Opiskelijalle annetaan henkilökohtaista ohjausta oman tilanteen selkiyttämiseen ja tulevaisuuden suunnitelmien tekoon. Oppilaitoksen kotisivuilla koulutus on määritelty seuraavasti:

”Koulutus on tarkoitettu sinulle, joka

- haluat löytää oman koulutusalsasi
- haluat tulevaisuudessa ammatillisen tutkinnon
- haluat tai tarvitset erityistä tukea ja ohjausta koulutuksessasi
- opit tekemisen kautta

- etsit myönteistä muutosta elämäsi.”

Koulutuksen oppisisältöihin kuuluvat seuraavat aineet:

- äidinkieli ja viestintä
- tietotekniikka
- matematiikka
- ruotsi ja englanti
- terveystietoa ja liikuntaa eri muodoissa
- toiminnallisten perusvalmiuksien sekä elämänhallinnan opiskelua
- opiskelu- ja työelämävalmiuksien kehittämistä
- ammatilliseen koulutukseen ja työelämään tutustumista
- vapaasti valittavia opintoja . (www.sakky.fi)

2.3 Ohjaus erityisopetuksessa

Erityisopiskelijan ohjaus on tarvelähtöistä. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että opinto-ohjauksen tarve vaihtelee yksilöittäin ja jokaisen kohdalla arviointi on tehtävä erikseen. Toisaalta se tarkoittaa myös sitä, että tarpeet vaihtelevat opiskeluajankohdan mukaan.(Lerkkanen, 2002, 43)

Opiskeluajan sisältä on löydettävissä seuraavat vaiheet: ennen opintojen alkua, opintojen alkaessa, opintojen kuluessa, opintojen päättyessä ja opintojen jälkeen. (Vuorinen, 1998, 50) Valmentavassa koulutuksessa keskitytään kolmeen keskeiseen alueeseen. Opintonsa päättäneitä ei kuitenkaan hylätä vaan heillä on mahdollisuus tulla hakemaan apua myös seuraavana syksynä ja myöhemminkin.

Opinto-ohjaus jakautuu kolmeen painopistealueeseen: oppiminen ja opiskelu, ammatillinen suuntautuminen sekä henkilökohtainen kasvun ja kehityksen ohjaus. Painopistealueet eivät ole erillisiä jaksoja tai saarekkeita vaan ne leikkaavat toisiaan. (Lerkkanen , 2002, 51)

Ohjaus painottuu opintojen alkuvaiheessa ryhmäyttämiseen ja opintoihin sitouttamiseen. Lisäksi erityistä huomiota kiinnitetään oppimisvalmiuksien ja –

vaikeuksien kartoittamiseen. On syytä huomata, että opinnot kestävät keskimäärin vain yhden vuoden, joten aikaa ei ole kovin paljoa. Opinto-ohjaus toteutetaan henkilökohtaisena ja ryhmässä toteutuvana ohjauksena.

Henkilökohtaisen opinto-ohjauksen avulla opiskelija voi jäsentää elämäänsä ja arvioida tähän hetkeen johtaneita syitä. Opiskelija voi pohtia elämänsä tapahtumia ja käydä sisäisiä arviointi- ja muutosprosesseja. Toisaalta on kysymys myös toimintakyvyn tukemisesta. Ohjauksessa voidaan etsiä ratkaisuja arkipäivän ongelmiin ja keinoja saavuttaa opiskelulle asetettuja tavoitteita. Päivittäisen toimintakyvyn kehittäminen on keskeistä erityisopiskelijan opintojen ja elämänhallinnan edistymiselle. (Koskela 2007, 60)

Ryhmyttämisen tavoitteena on saada opiskelija kiinnittymään luokkaan ja säännölliseen koulunkäyntiin. Toisaalta ryhmäkoheesio luo tietynlaista painetta tulla säännöllisesti kouluun, vaikka se ei aina huvittaisikaan. (Kiiski, 2007) Tässä vaiheessa erilaiset elämyspedagogiset toiminnot, ryhmätyöt ja yhdessä asioitten tekeminen toimivat opiskelijoita yhdistävinä tekijöinä. Ryhmän vieminen pois luokasta tekemään ja kokemaan yhdessä lisää yhteishenkeä.

Alkukartoituksen avulla saadaan kokonaiskuva opiskelijan kyvyistä ja tavoitteista jatko-opintojen kannalta. Mahdollisiin oppimisvaikeuksiin voidaan hakea apua ja miettiä tukitoimia. Tulokset myös toimivat pohjana mietittäessä jatkokoulutusta. Saadut tiedot kirjataan HOJKS:aan. Tärkeää on kiinnittää huomiota nimenomaan vahvuuksiin. Opiskelijalla voi olla itsetuntoon ja sosiaalisuuteen liittyviä ongelmia, jotka vaikuttavat oppimistilanteisiin. (Takala, 2002, 23)

Erityisopiskelijan ohjauksessa tulee kiinnittää huomiota pedagogisen ja didaktisen suhteen luomiseen. Tällöin muodostuu kolmio, jossa osatekijöinä ovat opiskelija, opettaja, sisältö ja niiden välinen suhde. (Kansanen, 2004, 70-72) Opettajan tulee hallita opetuksen eli tässä tapauksessa opinto-ohjauksen sisältö. Tässä on kyse opettajan aineenhallinnasta. Pedagogisen suhteen luominen on kuitenkin vielä haasteellisempaa, kysymys on keskinäistoiminnasta ja vuorovaikutuksesta. (Kansanen, 2004, 77-79) Pedagogiseen suhteeseen ei

voi opiskelijaa pakottaa vaan parhaimmillaan opettaja pystyy suuntaamaan opiskelijan motivaation oikeaan kohteeseen myönteisen ilmapiirin vallitessa. (Jylhä, 2000, 200)

3. KOKEMUKSELLINEN OPPIMINEN

3.1 Kokemukset oppimisen resurssina

Jokaisella oppijalla on omat, ainutlaatuiset elämän kokemuksensa, jotka voivat parhaassa tapauksessa monipuolistaa ja laajentaa oppimista. Nämä kokemukset voidaan jakaa yhdessä luokan muiden opiskelijoiden kanssa. Kokemukset sinänsä eivät vielä takaa oppimista vaan ne pitää tietoisesti käsitellä. Tietoisuudesta seuraa kognitiivisuus ja yhteys konstruktivistiseen oppimisen näkemykseen.

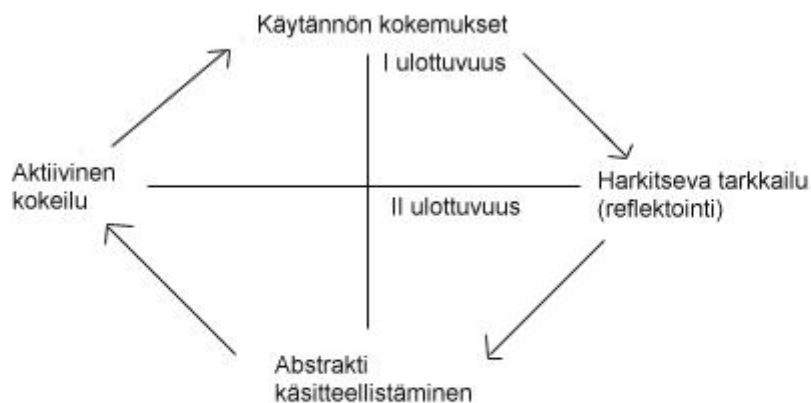
Yhteistoiminnallisuus voidaan tässä yhteydessä nähdä osana kokemuksellista oppimista. Yhdessä oppiminen parantaa itsetuntoa ja ryhmän koheesiota. Opetustilanteissa jokainen tuo osaamisensa ja erilaisuutensa ryhmän käyttöön. Opiskelijat joutuvat toimimaan eri rooleissa, vuorovaikutus ja yhteistyötaitot kehittyvät. Syntyy tavallaan positiivinen riippuvuus, ryhmä tarvitsee yhteistä pohdiskelua, keskustelua ja arviointia. Kotiryhmän tulee olla pysyvä mutta se voi olla hyvinkin heterogeeninen. Ryhmä voidaan purkaa ns. asiantuntijaryhmiin väliaikaisesti. Eri roolit estävät vetäytymisen passiivisuuteen, vaikka ryhmän tuotos on yhteisvastuullinen, on jokainen yksilö vastuussa tehtävästään ryhmässä. Opettajan rooli on oppimisen ohjaaminen ja voimavarana toimiminen. Kokemus on lähtökohta, mutta se ei vielä takaa oppimista. Tärkeää on ilmiön havainnointi ja tietoinen pohtiminen sekä asian ymmärtäminen. Oleellinen osa kokemuksellista oppimista on aktiivisen toiminnan vaihe. (Kupias 2001)

3.2 Kokemuksellisen oppimisen malli

Kokemuksellisen oppimisen kehittäjänä pidetään David A. Kolbia. Malli perustuu humanistiseen psykologiaan. Kolbin mukaan oppiminen on jatkuvaa toimintaa, jossa olennaista on opiskelijan omat kokemukset ja opittavan aineksen käsittely (Kolb, 1984). Olennaista on mielenkiinnon säilyttäminen oppimiseen ja dialogi reflektoinnissa. Aikuiskoulutuksen puolella teoriaa on viety onnistuneesti käytäntöön (Nevgni, A & Lindblom-Ylänne, 2003, 94-95).

Kolb on kehittänyt ns. Kolbin kehän, jossa oppiminen nähdään neljästä vaiheesta koostuvana prosessina. Ensimmäinen vaihe on kokemus. Toisessa vaiheessa on kokemuksen reflektointi, kolmannessa vaiheessa yleistetään ja neljännessä vaiheessa testataan ja sovelletaan uusia käsityksiä. Oppiminen on syklimäinen prosessi, jossa tieto syvenee ja käsitteellistyy. (Ojanen, 2006, 106).

Kolbin oppimisen syklinen malli.

Kuvio 1. Kolbin kehä (Verkkotutor 2002b)

Malli sisältää kaksi keskeistä perusulottuvuutta: ymmärtämisen ja muuntelun ulottuvuus. Ymmärtämisen ulottuvuuden ääripäät ovat kokemus ja

käsitteellistäminen. Tähän ulottuvuuteen sisältyvät keskeisesti motivaatioon ja tiedolliseen ymmärtämiseen liittyvät asiat. Tarvitsemme käsitteitä, jotta voimme ymmärtää ja tiedostaa, mitä meille on tapahtunut. Muuntelun ulottuvuuden ääripäät ovat reflektio ja toiminta (soveltaminen). Tähän ulottuvuuteen sisältyvät sisäisen ja ulkoisen toiminnan välinen muuntelu. Voimme havainnoida ajattelemalla niin toiminnan aikana kuin toiminnan jälkeen sitä, mitä meille toimiessamme tapahtuu. (Verkkotutor 2002)

3.3 Kokemuksellinen oppiminen käytännössä

Oppiminen on jatkuva prosessi, joka pohjautuu kokemuksiin ja niiden analysoimiseen. Se on jatkuva tapahtuma, joka etenee syklisesti ja edetessään se tuottaa uutta sovellettavaa tietoa ja kokemuksia, jotka tarvitsevat reflektoinnin. Keskeistä tälle prosessille on yksilön ja yhteiskunnan välinen yhteistyö. Ympäristön kanssa tapahtuva interaktio aiheuttaa muutoksia yksilön käytöksessä ja persoonallisuudessa.

Taitojen kehittyessä päästään arkipäivän kokemuksista uusille abstraktiivisille tasoille, jolloin kokemuksista oikeasti opitaan ja niitä voidaan jakaa ryhmän kanssa. Tämä vaatii metakognitiivisten kykyjen ja reflektoinnin kehittymistä siten, että keskustelu ei ole viihdyttävää tarinoimista vaan kokemuksellista vuorovaikutusta.

Prosessiin liittyy kaksi oppimisen ulottuvuutta, tiedostamaton ja tiedostettu ymmärtäminen. Ulottuvuudet koostuvat lisäksi neljästä vaiheesta:

1. Välitön omakohtainen kokemus

Tämä on oppimisen perusta. Liikkeelle voidaan lähteä opiskeltavaa asiaa koskevista opiskelijoiden omista kokemuksista. Avaus on hyvin tärkeä, jotta tarkkaavaisuus saadaan kohdistettua opittaviin asioihin, eikä epäolennaisuuksiin. Keinoina voivat olla mm aivoriihet, oppimispäiväkirjat ja elämypedagogiikan keinot.

2. Kriittinen havainnointi eli reflektointi

Opiskelijat havainnoivat ja reflektivat omia kokemuksiaan. Tässä vaiheessa pyritään tietoiseen ymmärtämiseen ja käsitteellistämiseen. Opettajan rooli on olennainen, opetusmenetelminä toimivat mm opetuskeskustelu, kirjoittaminen tai ryhmäkeskustelut.

3. Abstraktinen käsitteellistämisvaihe

Tässä vaiheessa haetaan asiasta teoreettista tietoa. Systemaattisen ajattelun kautta pyritään luomaan uusia malleja ja teorioita. Omakohtaiset kokemukset alkavat jäsentyä teorioiden avulla ja auttavat yleistämisessä ja tietoisessa tiedon hallinnassa. Opettajan tehtävänä on tuoda asiantuntijuutta, pitää oppitunteja, teettää ryhmitöitä ja esitellä erilaisia tiedonhankintatapoja.

4. Aktiivisen ja kokeilevan toiminnan vaihe

Testataan kokemuksista, pohdinnoista ja teorioista saatuja päätelmiä käytäntöön. Tässä vaiheessa yritetään vaikuttaa opiskelijaan ja muuttaa asioita. Opetusmenetelminä voi olla työssäoppiminen, case-tapauksiin tutustuminen ja projektityöt. (Kupias 2001)

4. YKSILÖOHJAUKSEN VAIHEET VALMENTAVASSA KOULUTUKSESSA

4.1 Avausvaihe

Ohjauskeskustelu voidaan jakaa eri vaiheisiin siinä esiin tulevien teemojen ja ohjauksen tavoitteiden mukaan. Olen hahmotellut keskustelun vaiheet Nummenmaata mukailien mukaan neljään eri vaiheeseen (Nummenmaa 1991). Ohjauskeskustelu alkaa orientoitumalla ohjaukseen; sen tavoitteisiin ja toimintaperiaatteisiin.

Tämä orientoituminen, avausvaihe luo yhteistyölle sen perustan, jonka mukaan jatkossa työskennellään.

Avausvaiheen tavoitteena on myönteisen keskusteluilmapiirin luominen, yhteyden rakentaminen ja kokonaistilanteen jäsentäminen. Sekä ohjattava että opettaja tulevat ohjauskeskusteluun odotuksin ja käsityksin, jotka vaikuttavat ilmapiirin muodostumiseen. Avausvaiheessa tunnustellaan tilannetta ja yritetään määrittää oma asema tässä vuorovaikutussuhteessa. Opettaja rooli ohjauksen alkuvaiheessa on auttaa ohjattavaa kuvaamaan omaa tilannettaan, omia havaintojaan ja kokemuksiaan sekä luoda turvallinen keskusteluilmapiiri.

Jo ohjauksen tässä vaiheessa huomio kiinnitetään tulevaisuuteen: mietitään ohjattavan opiskelutaitoja ja tavoitteita sekä hänen ammatillisia valmiuksiaan. Siten opiskeluun ja työelämään liittyvät tavoitteet alkavat kulkea heti ohjauksen alussa prosessina.

Ohjauksessa on tärkeä ottaa huomioon opiskelijan sosiaalinen, elämäntilanteellinen ja yleinen elämäntilanne, koska jokainen niistä yksin tai yhdessä vaikuttaa kuntoutumismotivaatioon. Myös ohjattavan minä (tarpeineen, arvoineen, taitoineen, tunteineen) on tärkeä. Näiden asioiden tiedostaminen auttaa ymmärtämään, millaisena ohjattava näkee itsensä ja millainen käsitys hänellä on itsestään. Luonnollista on, että nämä asiat tulevat esiin pikkuhiljaa ohjauksen aikana.

Onkin tärkeää, että yksilöohjaukselle varattaisiin riittävästi aikaa, jolloin opiskelijalla olisi mahdollisuus tuoda asioitaan esille omaan tahtiinsa. Olisi ihanteellista, että ohjaajan ei tarvitsisi kiirehtiä opiskelijaa, vaan toimivaa vuorovaikutussuhdetta voitaisiin rakentaa rauhassa.

Ohjauskeskustelun tulisi jo avausvaiheessa täyttää hyväksyvän ilmapiirin ehdot: empatian, lämmön ja aitouden. Hyväksyvän ilmapiirin välittäminen edellyttää ohjattavan kunnioittamista kokemuksineen, arvoineen ja näkemyksineen. On tärkeää, että ohjattava on ohjauskeskustelussa keskushenkilö, ja tilannetta tarkastellaan ohjattavan näkökulmista. Ohjattavan näkemys tilanteesta on hänelle todellinen ja merkityksellinen, ja siten hänen kokemusmaailmansa on oltava keskustelun lähtökohtana.

4.2 Selvitysvaihe

Selvitysvaiheen aikana kartoitetaan opiskelijan työ- ja opiskelukykyä, sekä yleistä fyysistä ja psyykkistä terveydentilaa. Opiskeluasioiden työstäminen ja jäsentäminen tapahtuu vasta sen jälkeen kun opiskelijan omat voimavarat riittävät ammatillisiin suunnitelmiin. Tässä tilanteessa opiskelija ei ole passiivinen tiedon vastaanottaja, vaan yhdessä pyritään löytämään yhteisesti jaettu käsitys ohjattavan voinnista ja toimintakykyisyydestä. Tämän keskustelun pohjalta voidaan tehdä jo alustavia tulevaisuuden suunnitelmia. Tärkeää on, että sekä opiskelija että ohjaaja saavat yhteisen näkemyksen siitä, mikä tämänhetkinen tilanne on ja miten siitä edetään.

Selvitysvaiheen tavoitteena on löytää ja kartoittaa voimavaroja, jotka auttavat häntä toimimaan ja miettimään omia mahdollisuuksiaan. Ajatusten suuntaaminen voimavaroihin on keskeistä, koska pelkkien ongelmien ja haasteiden käsittely kaventaa helposti elämää ja omien vaihtoehtojen miettimistä. Ohjauksen tavoitteena onkin jo selvitysvaiheessa tuoda opiskelijan elämään toivoa ja rohkaisua, selkiinnyttää asioita ja tavoitteita sekä luoda uusia vaihtoehtoja ja tuoda esiin voimavaroja. Lähtökohtana on auttaa opiskelijaa

näkemään itsensä kokonaisvaltaisesti: rajoitteet ja ongelmat ovat osa elämää, mutta niiden ei kuitenkaan tarvitse hallita koko elämää.

4.3 Jäsentämisvaihe

Jäsentämisvaiheen tavoitteena on tuoda ohjauskeskusteluun laajempi näkökulma. Jos tapahtunutta tarkastellaan pelkästään ohjattavan oman jäsenyyksen mukaan, ohjauskeskustelu ei pysty tarjoamaan ohjattavalle mitään uutta sen tiedon rinnalle, joka hänellä jo on oman kokemuspohjansa kautta. Jäsentämisvaiheessa ohjaaja tuo esiin uutta tietoa ja uusia näkökulmia, jotka auttavat ohjattavaa löytämään tilanteeseen erilaisen näkökulman. Ohjaajan tehtävänä on yhdistää asioita kokonaisuuksiksi, tehdä kysymyksiä, tarjota lisätietoa, osoittaa kuulemastaan, jakaa omia kokemuksiaan sekä analysoida ohjauksen kulkua.

Oleennaista ohjaajan työssä on myönteisen palautteen antaminen. Tavoitteena on tuoda esille asioita, jotka ovat toimineet keskustelun kuluessa ja ovat osoittaneet, että opiskelija on edistynyt ja ajatellut asiaa.

Tässä vaiheessa korostuu ohjaajan kärsivällisyys. Ohjaaja tekee helposti asioita opiskelijan puolesta ja asettaa tavoitteita, joihin opiskelija ei ole välttämättä vielä valmis. Ohjaajan tulisi rauhassa odottaa, että opiskelija on valmis tekemään päätöksiä vaihtoehtojen miettimisen ja punnitsemisen jälkeen.

4.4 Tavoitteiden muotoileminen

On tärkeää miettiä sellaisia tavoitteita, jotka edistävät ohjattavan tilanteen käsittelyä ja hallintaa. Tavoitteet jäsenetään ohjattavan näkökulmasta: mitä ohjattava itse tarvitsee ja kokee sillä hetkellä olennaiseksi?

Hyvä tavoite on konkreettinen, täsmällinen ja realistinen. Ohjaajan on autettava ohjattavaa muotoilemaan tavoite sellaiseksi, että tavoitteen saavuttamisen arvioiminen onnistuu myöhemmin. Ohjaajan on myös autettava ohjattavaa

ottamaan ulkoiset olosuhteet huomioon niin, etteivät ne estä tavoitteen toteutumista. Realismia tarvitaan myös kustannuksiin, jotka voivat liittyä mm. rahaan, sosiaaliseen ympäristöön tai henkilökohtaiseen jaksamiseen.

Tavoitteiden tulisi olla arkipäivän tasolle sopivia. Ohjaajan tehtävänä onkin ohjata asioiden konkretisoimista. Silloin opiskelijan on helpompaa sekä suuntautua tavoitteeseen että ottaa siitä vastuuta. Tavoitteen asettelussa olisi tärkeää auttaa opiskelijaa löytämään erilaisia tapoja käsitellä ongelmatilanteita tai ratkaista ongelma. Siksi ohjaajan ja opiskelijan välillä olisi oltava yhteisymmärrys tavoitteen sisällöstä ja päämäärästä. Ohjaajan tehtävänä on varmistaa, että hän on ymmärtänyt opiskelijan kommentit ja ilmaisu oikein sekä tarvittaessa pyytää lisätietoa.

Opiskelijan tavoitteet eivät aina ole selkeitä. Niiden selvittelyyn ja muotoilemiseen tulisi käyttää ohjauksessa paljon aikaa. Tavoitteiden miettiminen alkaa heti ohjauskeskustelujen alussa ja jatkuu koko prosessin ajan. On tärkeää, että tavoitteet ovat opiskelijan omia, koska kohdallaan. Tavoitteet voivat myös muuttua ohjausprosessin aikana, ja tähän on annettava mahdollisuus. Kuntoutusprojektissa mukana olevalla opiskelijalla voi olla monia yhtäaikaisia arjenhallintaan, jaksamiseen tai työllistymiseen liittyviä tavoitteita. Ohjaajan tehtävänä on auttaa opiskelijaa olemaan realistinen, sillä jokaisen tavoitteen saavuttaminen vie aikaa ja voimavaroja. Ohjaajan on annettava opiskelijalle mahdollisuus tavoitteen työstämiseen.

4.5 Päätösvaihe

Päätösvaiheessa tehdään yhteenveto ja laaditaan toimintasuunnitelma tavoitteiden saavuttamiseksi sekä ryhdytään toteuttamaan tätä suunnitelmaa. Aikaisemmin mietittyjä ratkaisuvaihtoehtoja muokataan toimiviksi ja mietitään niiden käyttökelpoisuutta.

Ohjaajalla on yleensä keskeinen rooli kuntoutusprojektissa mukana olevien opiskelijoiden tavoitteiden toteutumisessa. Pitkäkestoisen ohjauksen aikana pystytään tekemään kauaskantoisia suunnitelmia pienin askelin.

Toimintasuunnitelmaa tarkistetaan ja tarvittaessa mietitään uusia tavoitteita, jos aiemmin asetetut tavoitteet eivät toteudu halutulla tavalla yksilöohjauksen edetessä.

4.6 Työelämään tutustumisjaksot

Ammattiopistoissa käytetään yleensä termiä työssäoppiminen. Olen tarkoituksella välttänyt ko. sanaa, koska valmentavan koulutuksen työjaksojen tavoitteet ovat hyvin erilaisia kuin yleisen työssäoppimisen. Meillä tarkoituksena on oppia tuntemaan eri ammatteja ja oppia työelämän pelisääntöjä, ei niinkään oppia jonkin ammatin erityistaitoja. Niinpä käytämme peruskoulusta tuttua TET- eli työelämään tutustumistermiä.

TET-paikan valinnassa periaatteena on oma mielenkiinto ammattiin. Luokassa käymme läpi yhdessä pelisäännöt, joiden mukaan ensimmäinen kontakti, yleensä puhelimitse, tehdään. Pelisäännöillä tarkoitan yleisiä kohteliaisuusnormeja sekä tapaa jolla puhelimitse esittäytytään. Opiskelija ei puhu vain omasta puolestaan vaan hän esiintyy myös ammattiopiston nimissä, on tavallaan koulutuksemme käyntikortti. Siksi teemme muistilistan virallisista termeistä ja vastuukysymyksistä ja vakuutuksista. Opiskelijat ovat vakuutettuja, eikä työnantajille tule mitään kustannuksia. Toisaalta Savon ammatti- ja aikuisopisto ei myöskään maksa korvauksia työntajalle. Opiskelijan ruokailut

korvataan tai hänelle maksetaan pieni ruokaraha. Jos opiskelija ei itse vielä uskalla ottaa ensi kontaktia, myös opettaja tai ohjaaja voi sen tehdä.

Laadimme myös pienen käyttäytymismuistion työssäkäyntiä varten. Muistiossa kerrataan mm pukeutumista, huolellisuutta, työturvallisuutta, poissaolojen ilmoittamista ja muita yleisiä työelämään liittyviä pelisääntöjä. Opettaja tai ohjaaja käy työpaikalla loppukeskustelussa ja tarvittaessa mennään myös mukaan aloitukseen, jos yksin meneminen on liian vaikeaa.

5. Pohdinta

Koulutusuran valitseminen on hankalaa kenelle hyvänsä ja etenkin erityisopiskelijalle. Tämän vuoksi myös erityisopiskelijan ohjaaminen on keskimääräistä vaativampaa. Valmentavan koulutuksen opettajat ovat usein erityisopettajia, eikä heillä välttämättä ole kaikkia tarvittavia tietoja ja taitoja, joita ohjauksessa vaaditaan. Tämän tarpeen pohjalta lähdin kehityshankkeessani luomaan opintoviikkokokonaisuutta ja ohjauspakettia, jonka avulla opiskelijoitamme ohjataan kaikissa ryhmissä samansuuntaisesti. Paketin tarkoituksena on toimia työkaluna ja opettajan työn tukena.

Opinto-ohjaukseen on syytä kiinnittää erityistä huomiota valmentavassa koulutuksessa, jotta sen keskeiset tavoitteet kuten jatkokoulutuspaikka ja hyvä elämä toteutuisivat. Onnistuneen ohjauksen edellytykset mielestäni ovat aktiivisen tiedonkäsittelyn mahdollistaminen sekä eteenpäin vievä interaktio. Ohjaajan rooli on ohjattavan tiedonkäsittelyn tukeminen. Tällöin saadaan herätettyä ohjattavan metatietoisuus ja kehitetään hänen ajatteluaan. Opiskelija haastetaan käsittelemään tietoa ja selkiyttämään omia ajatuksiaan ja haaveitaan.

Rakentamissani oppitunneissa on koko ajan taustalla teoria kokemusperäisestä oppimisesta. Kokemukset tulevat sekä opiskelijoiden omista taustoista, että sosiaalisesta vuorovaikutuksesta. Ohjaaja paitsi tuo tietoa, mutta myös rauhoittaa tilannetta antamalla opiskelijalle signaaleja mahdollisuuksistaan

tulevaisuuden suhteen. Suhde ohjaajan ja opiskelijan välillä tulisi olla mahdollisimman dynaaminen. Vuorovaikutuksen avulla kehitetään opiskelijan kykyjä itsenäiseen tiedon käsittelyyn.

Oppitunnit alkavat ammatilliseen koulutuksen rakenteisiin tutustumisesta. On tärkeää, että opiskelijalle muodostuu käsitys ja kuva koko ammatillisesta kentästä ja hän ymmärtää kuinka opinnot muodostuvat riippumatta koulutusalaista. Käytännössä varaamani kaksi oppituntia eivät riittäneet, vaan jouduimme käyttämään aiheeseen enemmän aikaa.

Ensimmäinen yksilöohjaus pidetään heti alussa. Silloin on helppo tarkistaa, että opiskelija on ymmärtänyt ammatillisten opintojen vaatimukset. Samalla keskustellaan yhdessä tavoitteista ja haaveista, luodaan kuvaa opiskelijan omista näkemyksistä ja ajatuksista. Yksilöohjauksessa luodaan pohjaa luottamukselle ja opettaja oppii tuntemaan opiskelijaa. Kahdenkeskisiä keskusteluja jatketaan läpi vuoden, usein pinnan alta paljastuu ammatinvalinnankin osalta relevantteja asioita vasta useamman keskustelu kerran jälkeen. Valmentavan koulutuksen rakenne onneksi mahdollistaa keskustelut lyhyellä aikavälillä ja opiskelijaa tapaa päivittäin.

Opettajan olisi hyvä saada opiskelijoiden kunnioitus, voisi ehkä puhua myös auktoriteetista. Erityisen tärkeää se on ryhmätilanteessa. Asiantuntemus on olennainen tekijä mutta tärkein kuitenkin on opettajan oma persoona. Ikävä kyllä siinä suhteessa neuvominen on hankalaa, jos ei jopa mahdotonta.

Parhaiten koulutukseen tuntuu kiinnittyvän opiskelijat, joilla on tunne oman elämän hallinnasta. He ovat myös tulevaisuuteen suuntautuneita. Hetkessä eläviltä puuttuu suunnitelmat ja tulevaisuuden unelmat. Olennainen osa opinnoissa on itseohjautuvuus. Se on kuitenkin taito, jonka opettaminen on hyvin haastavaa. Oikeastaan siihen tarvitaan aina sisäinen motivaatio ja sen löytäminen yhdessä opiskelijan kanssa vaatii paljon aikaa ja tukea. Opiskelijan on hyväksyttävä itsensä, uskottava itseensä ja siedettävä epävarmuutta. Tämän prosessin läpikäyminen vaatii sekä opiskelijalta että ohjaajalta valtavasti voimavaroja.

Ohjauksella voidaan selkeästi vaikuttaa valintojen järkevyyteen. Muitten kokemukset lisäävät uskoa ja toivoa sekä auttavat elämönhallintataitojen parantumisissa.

Kokemuksellinen ohjaus tukee mielestäni seuraavia osa-alueita:

luottamuksellinen suhde ryhmän ja ohjaajan välillä, välitön puuttuminen ongelma tilanteisiin, erityiset opetus- ja ohjausjärjestelyt, tarkat tukitoimet ja huolellinen suunnittelu. Myös kokemuksellisessa oppimisessa olennaista on tarvelähtöisyys, sekä yksilön että ryhmän tarpeet vaihtelevat elämäntilanteen mukaan.

Oppituntien rakenne ja ajoitus on suunniteltu niin, että yhteisvalinnan alkaessa opiskelijalla on tieto ja näkemys siitä mihin hän haluaa hakea. Yleensä kaikki opiskelijani ovat myös hakeneet. Jonakin vuonna on ollut yksittäisiä opiskelijoita, joita en ole saanut hakemaan koulutuksiin. He ovat kyllä todella pieni poikkeus. Haussa, vuonna 2008, olleet opiskelijani myös saivat kaikki opiskelupaikan, mitä voi pitää suorastaan yllättävänä tuloksena. Aikaisempina vuosina opinto-ohjaus ei ollut vielä näin strukturoitua, toisaalta ryhmät ovat vuosittain niin erilaisia, että tuloksia ei voi verrata.

LIITE 1

Kuvaus oppituntien sisällöistä

1. Keskustelu opiskelijan kanssa

Kartoitetaan yhdessä opiskelijan kanssa alustavia ajatuksia ja haaveita, pohditaan realiteetteja mutta ei anneta niiden vielä kahlita luovaa ajattelua. Kaikki ovet ovat vielä periaatteessa avoinna.

2. Tietoa ammatillisten opintojen rakenteesta

Ammatillista peruskoulutusta järjestetään käytännöllisesti katsoen kaikilla aloilla. Ammatillisia perustutkintoja on Suomessa kaikkiaan 52, ja niissä on erilaisia koulutusohjelmia yhteensä 113. Tutkinnot antavat laaja-alaiset perusvalmiudet alan tehtäviin ja lisäksi erikoistuneemman osaamisen jollakin ammattialan osa-alueella. Kolmivuotinen ammatillinen perustutkinto tuottaa yleisen korkeakoulukelpoisuuden. (OPM:n asetus 216/2001.)

Ammatillisen perustutkinnon laajuus on 120 opintoviikkoa, joka jakautuu seuraavasti:

90 ov ammatillisia opintoja ja niitä tukevaa työssäoppimista (näytöt)

20 ov yhteisiä opintoja

10 ov vapaasti valittavia opintoja.

Yksi opintoviikko vastaa opiskelijan 40 tunnin työpanosta. Ammatillisen perustutkinnon suorittaminen kestää 2-3 vuotta. Ylioppilaiden koulutusaika on puolesta vuodesta vuoteen lyhyempi lukio-opintojen hyväksilukemisen vuoksi. Tutkintoon kuuluvat ammatilliset opinnot on muodostettu työelämän toimintakokonaisuuksien pohjalta. Niitä tukevat kaikille yhteiset opinnot, joita ovat:

äidinkieli

toinen kotimainen kieli (ruotsi)

vieras kieli (yleensä englanti)

matematiikka

fysiikka ja kemia

yhteiskunta-, yritys- ja työelämätiето
liikunta ja terveystieto
taide ja kulttuuri (valtioneuvoston päätös 213/1999.)

Lisäksi ammatillisen koulutuksen tulee tuottaa opiskelijoille sellaisia valmiuksia, että he pystyvät seuraamaan yhteiskunnassa ja työelämässä tapahtuvia muutoksia ja toimimaan muuttuvissa oloissa. Koulutuksen tuleekin antaa opiskelijalle valmiuksia

kansainvälisyyteen

kestävän kehityksen edistämiseen

teknologian ja tietotekniikan hyödyntämiseen

yrittäjyyteen

laadukkaaseen ja asiakaslähtöiseen toimintaan

kuluttajaosaamiseen

työsuojelusta ja terveydestä huolehtimiseen (Opetushallitus 2001, 10.)

3. Työvoimatoimen AVO-ohjelma

AVO-ohjelma löytyy Työvoimatoimiston kotisivulta osoitteesta

<http://www.mol.fi/avo/urasuunnittelu/>. Ohjelma on tarkoitettu lähinnä nuorille, jotka pohtivat ammatinvalinta- ja koulutusvalintoja peruskoulu- ja lukio-pohjalta. Ohjelmassa pohditaan toiveita tulevalle ammatille, arvioidaan omia kiinnostuksia ja kykyjä sekä saadaan tietoa ammateista ja koulutuksista.

Tarkoituksena on saada apua päätöksentekoon ja kartoittaa omia mielenkiinnon kohteita. Ohjelma jakautuu viiteen osioon. *Koulutustiedoissa* haetaan perustietoja eri koulutuksista, *ammattitiedoissa* tutkitaan ammattikuvauksia ja eri työtehtäviä, *työnominaisuudet* -osiossa selvitetään työn kannalta tärkeitä asioita, *kiinnostukset*-osio peilaa henkilökohtaisia kiinnostuksen kohteita ja *kyvyt*-osiossa arvioidaan kykyprofiileja. Saadut tulokset voidaan tulostaa ja niitä voi tutkia lisää myöhemmin. Tulokset voi myös tallentaa suoraan tietokoneelle.

4. Ammattikuvauksen teko ja esittely

Opiskelija tutustuu itseään kiinnostavaan ammattiin. Tutustumisen pohjalta tehdään posterit, jossa selviää olennaisimmat asiat ko. ammatista. Posterit esitellään luokassa muille opiskelijoille.

5. Tutustuminen kolmeen ammattiin

Tietokonetehtävä, jossa opiskelija tutustuu itsenäisesti kolmeen eri ammattiin. Tehtävä läpikäydään kahdenkesken opettajan kanssa keskustellen. Opiskelija kertoo, mihin on tutustunut ja mitä on löytynyt.

6. Henkilökohtaisen koulutuskokeilut

Oman kiinnostuksen pohjalta voidaan järjestää talon sisällä koulutuskokeilujakso. Jakson pituus voi vaihdella tarpeen mukaan päivän vierailusta kahteen viikkoon.

7. Työharjoittelu

Työharjoittelujakso on tyypiltään työelämään tutustumista. On huomattava, että kyseessä ei ole työssäoppiminen, vaan enemmän TET-jakso tyyppinen kokeilu. Työpaikan tarpeiden mukaan opiskelija tutustuu valitsemaansa työhön 6-8h päivässä. Lähtökohtaisesti opiskelija itse hankkii harjoittelupaikan.

8. Ammattiala vierailut luokan kiinnostusten pohjalta

Tammi-helmikuussa kiertokäynnit oman talon koulutusaloilla. Aloitteet kohteisiin kerätään opiskelijoilta mutta kaikkien on osallistuttava käynteihin.

9. Oppisopimuskoulutus

Käydään läpi teoriatausta oppisopimukseen (Opas oppisopimuskoulutukseen, Opetushallitus) ja tehdään vierailu oppisopimuskeskukseen. Tässä vaiheessa kiinnitetään erityistä huomiota siihen, että työpaikka täytyy löytää itse. Opiskelijan tulee ymmärtää, että oppisopimus on opiskelutapana hyvin vaativa.

10. Omien pisteiden laskeminen

Käydään läpi omien pisteiden laskeminen omien todistusten ja muiden opintojen/työkokemuksen pohjalta. Saatuja pistemääriä verrataan edellisen vuoden sisäänpääsypisteisiin.

LÄHTEET

Erityisopetuksen järjestämistä koskeva suunnitelma 2007. Savon koulutuskuntayhtymä. Savon ammatti- ja aikuisopisto. Kuopio.

Honkanen, E. 2007. Erityisopetuksen opinto-ohjaus toisen asteen ammatillisessa perustutkintokoulutuksessa. Teoksessa Kasurinen, H. Ohjausta opintoihin ja elämään. Opetushallitus. Helsinki 2004.

Kupias, P. 2001. Oppia opetusmenetelmistä. Educa.instituutti Oy. Helsinki.

Launikari, M. (toim.) Chances -Opinto-ohjauksen kehittäminen nuorten syrjäytymisen ehkäisemiseksi. Helsinki: Erweko Painotuote Oy.

Kansanen, P. 2004. Opetuksen käsitemaailma. Opetus 2000. Jyväskylä: PS-kustannus .

Kiiski, E. 2007. Elämypedagogiikan luentosarja 2007. Savon ammatti- ja aikuisopisto 2007. Kuopio.

Koskela, S. 2007. Pohjois-Karjalan koulutuskuntayhtymän ura- ja rekrytointimalli. Teoksessa Pyykkönen A-M (toim.) Osaava nuori työelämään –hanke 2005-2007. Kuopio: Kuopion yliopisto Minna Canth –instituutti .

Lerkkanen, J. 2002. Koulutus- ja uranvalintaongelmat. Koulutus- ja uranvalinnan tavoitteen saavuttamista haittaavat ajatukset sekä niiden yhteys ammattikorkeakouluopintojen etenemiseen ja ohjaustarpeeseen. Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 14.

Lindblom- Yläne, S. & Nevgi, A. (toim.). 2003 Yliopisto- ja korkeakouluopettajan käsikirja. Vantaa: WSOY.

Laki ammatillisesta koulutuksesta N:o 630/1998.

Laki ammatillisesta erityisopetuksesta 630/1998.

Nummenmaa, R. 1992. Näkökulmia aikuisopiskelijan ohjaukseen. Helsinki: VAPK-kustannus.

Ojanen, S. 2006. Ohjauksesta oivallukseen. Ohjausteorian käsittelyä. Helsinki: Yliopistopaino.

Takala, T. 2002. Kuka on erilainen oppija. Teoksessa Pajukoski, S.-Rinne, E. (toim.) Erilaiset oppijat näytöissä. Erilaisen oppijan tunnistaminen sekä tuki- ja ohjaustoimet ammatillisessa peruskoulutuksessa. Helsinki.

Verkkotutor 2002b. Tampereen yliopisto, täydennyskoulutuskeskus. <http://www.uta.fi/tyt/verkkotutor/kokem.html>.

Vuorinen, R. 1998. Ohjaus avautuvissa ja verkottuvissa oppimisympäristöissä. Lisensiaattitutkimus. Jyväskylällä: Jyväskylän yliopisto .